

**Archeologisch
bureauonderzoek en visuele
inspectie ten behoeve van de
kavelaanvaarding
Lonnekermarke te Enschede,
gemeente Enschede (OV)**

Infra

Milieu

Geo-ICT

Archeologie

Geo-informatie

**Archeologisch bureauonderzoek
en visuele inspectie ten behoeve
van de kavelaanvaarding
Lonnekermarke te Enschede,
gemeente Enschede (OV)**

opdrachtgever	Dienst Landelijk Gebied
datum	3 juni 2013
projectleider	de heer G.J. de Roller
projectnummer	93142313
status	definitief
ISSN-nummer	1875-5313
MUG-publicatie	2013-40

MUG-projectnummer	93142313
Opdrachtgever	Dienst Landelijk Gebied, de heer B. Wardenier
MUG-publicatie	2013-40
Bevoegd gezag	Gemeente Enschede
Beheer en plaats documentatie	MUG Ingenieursbureau b.v.
Onderzoekmeldingsnummer	56779
Tekst	Mevrouw D. Timmerman MA
Status	Definitief
Autorisatie	De heer G.J. de Roller
Uitgegeven door	MUG Ingenieursbureau b.v. Postbus 136 9350 AC Leek
Datum	3 juni 2013
ISSN	1875-5313

INHOUDSOPGAVE

Samenvatting	1
1 Algemeen	2
1.1 Algemene informatie	2
1.2 Ligging van het onderzoeksgebied	2
1.3 Doel van het onderzoek	3
1.3.1 Bureauonderzoek	3
1.4 Werkwijze	4
1.4.1 Bureauonderzoek	4
1.4.2 Verkennend inventariserend veldonderzoek	4
2 Resultaten	5
2.1.1 Huidige situatie en aardwetenschappelijke waarden	5
2.1.2 Bekende archeologische waarden	8
2.1.3 Historische situatie	9
2.1.4 Archeologische verwachting en vigerend beleid	11
2.1.5 Ondergrondse bouwhistorische waarden	13
2.1.6 Toekomstige situatie	13
2.1.7 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	14
2.2 Visuele inspectie in het veld	15
2.2.1 Resultaten	15
2.2.2 Vondsten	17
3 Synthese	18
Literatuur	19

Samenvatting

De aanleiding tot het hier beschreven archeologische bureauonderzoek zijn de herinrichtingsplannen van Dienst Landelijk Gebied voor de onderzochte percelen aan de Kuipershoekweg en de Glanerbrugweg te Enschede. Omdat deze plannen met bodemversturende ingrepen gepaard gaan, is er een archeologisch vooronderzoek noodzakelijk. Dit onderzoek wordt uitgevoerd conform de Wet op de archeologische monumentenzorg. Dienst Landelijk Gebied heeft MUG Ingenieursbureau, afdeling Archeologie, opdracht gegeven het bureauonderzoek en de visuele inspectie uit te voeren.

Geomorfologisch gezien is het gebied gelegen op hooggelegen grondmorenewelvingen die zich direct ten oosten van een hoge stuwwal bevinden. De ligging op een helling maakte het gebied in de prehistorie een interessante vestigingsplaats voor jagers- verzamelaars door de grote verscheidenheid aan flora en fauna die op hellingen te vinden is. Uit de bodemkaart blijkt dat het onderzoeksgebied voornamelijk bestaat uit veldpodzolgronden. Deze gronden kunnen enkel ontstaan als de bodem gedurende langere tijd niet verstoord is. In het midden van het onderzoeksgebied ligt een dunne strook met gooreerdgronden. Hier wordt een vernatting van de grond verwacht.

Uit de beleidskaarten van de gemeente blijkt dat de werkzaamheden plaatsvinden op de locatie van een 15^e of 16^e eeuwse landweer. Deze landweer is op de historische kaarten van 1892 en 1907 duidelijk te zien. Uit de historische kaarten blijkt ook dat er vanaf de 18^e eeuw weinig versturende activiteiten in het gebied plaats hebben gevonden. Het gebied heeft enkel dienst gedaan als heideland, weiland en bos. Hierdoor is er een mogelijkheid dat verstoringen van de grond en het landschap beperkt zijn gebleven. Een visuele inspectie voorafgaand aan het uitvoeren van de werkzaamheden zal uit moeten wijzen of de landweer daadwerkelijk nog zichtbaar in het landschap aanwezig is.

Uit het visuele onderzoek is gebleken dat de landweer in het huidige landschap niet of nauwelijks terug te vinden is. Enkel in het zuidelijke deel van de onderzoekslocatie is een verhoging waargenomen die gelijk oploopt met de oude loop van de landweer. Op deze locatie zijn echter geen bodemversturende ingrepen gepland. Op de onderzoekslocaties 1 en 2, waar de nieuwe sloten door de oude landweer worden aangelegd, zijn geen visuele aanwijzingen voor de landweer gevonden. De bomen op locatie 3 zijn vermoedelijk te jong om onderdeel te zijn van de oorspronkelijk landweer. Indien zij tot de landweer hebben behoord, zijn zij een latere toevoeging (na de 18^e eeuw). De haakse stand van de bomen op de landweer doet vermoeden dat zij geen onderdeel van de oude landweer zijn geweest, maar een perceelgrens aanduiden.

Omdat in de gebieden waar de bodemversturende activiteiten plaats zullen vinden, zoals het rooien van de bomen en het graven van de sloten, op de locaties 1 en 2, geen duidelijke aanwijzingen in het veld aanwezig zijn voor de ligging van de oude landweer, bevelen wij aan het gebied archeologisch vrij te geven van vervolgonderzoek. Het bovenstaande betreft een aanbeveling. Het selectiebesluit is te allen tijde voorbehouden aan het bevoegd gezag, in deze gemeente Enschede.

Verder dient te allen tijde bij het afgeven van een omgevingsvergunning de wettelijke meldingsplicht (ex artikel 53 Monumentenwet 1988) kenbaar te worden gemaakt om het documenteren van toevallsvondsten te garanderen: *“Degene die anders dan bij het doen van opgravingen een zaak vindt waarvan hij weet dan wel redelijkerwijs moet vermoeden dat het een monument is (in roerende of onroerende zin), meldt die zaak zo spoedig mogelijk bij onze minister”*. Deze aangifte dient te gebeuren bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort. Het verdient aanbeveling ook de verantwoordelijk ambtenaar van gemeente Enschede (mevrouw G. Boers) hiervan op de hoogte te stellen.

1 Algemeen

1.1 Algemene informatie

De aanleiding tot het hier beschreven archeologisch bureauonderzoek zijn de herinrichtingsplannen van Dienst Landelijk Gebied voor de onderzochte percelen aan de Kuipershoekweg en de Glanerbrugweg te Enschede. Omdat deze plannen met bodemversturende ingrepen gepaard gaan, is er een archeologisch vooronderzoek noodzakelijk. Dit onderzoek wordt uitgevoerd conform de Wet op de archeologische monumentenzorg. Dienst Landelijk Gebied heeft MUG Ingenieursbureau, afdeling Archeologie, opdracht gegeven het bureauonderzoek en de visuele inspectie uit te voeren.

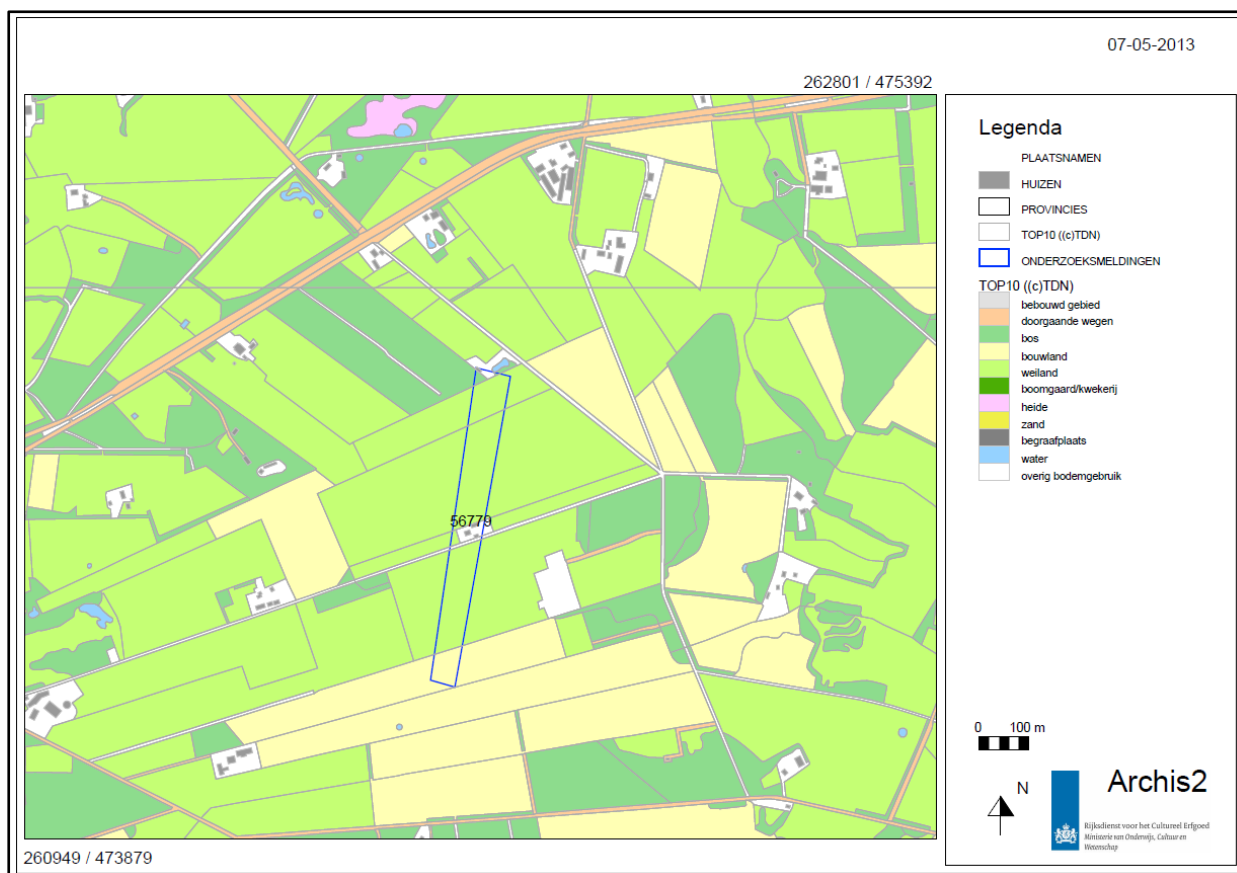
De bureaustudie is op 7 mei 2013 door mevrouw D. Timmerman (MA) verricht. Het bureauonderzoek is uitgevoerd conform de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2, en de richtlijnen van gemeente Enschede. Naar aanleiding van de bureaustudie is er op 12 mei 2013 een visuele inspectie onder leiding van mevrouw D. Timmerman (MA) uitgevoerd.

Tabel 1.1 Overzicht van de objectgegevens

Objectgegevens	
Provincie	Overijssel
Gemeente	Enschede
Plaats	Enschede
Toponiem	Kavelaanvaarding Lonnekermarke
Kaartblad	35A
Coördinaten	261931/474823 NO 261819/474195 ZO 261864/474841 NW 261769/474209 ZW
Grondsoort	zand
Geomorfologie	welvingen
Grondwatertrap	V

1.2 Ligging van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksgebied ligt aan de Kuipershoekweg en de Glanerbrugweg en is in gebruik als weiland, akkerland en bos (zie afbeelding 1). De totale oppervlakte is circa 455 m².

Afbeelding 1. Topografische kaart waarop de onderzoekslocatie binnen het blauwe kader is weergegeven
(bron: Archis2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

1.3 Doel van het onderzoek

1.3.1 Bureauonderzoek

Het bureauonderzoek heeft als doel inzicht te krijgen in de bekende en te verwachten archeologische waarden van het plangebied. Aan de hand van deze informatie wordt een archeologisch verwachtingsmodel opgesteld. Voor het bureauonderzoek dienen de volgende vragen te worden beantwoord.

- Vraag 1. Wat is de archeologische verwachting van het gebied buiten de reeds bekende AMK-terreinen (indien mogelijk, gespecificeerd naar aard, vindplaatsen en perioden)?
- Vraag 2. Zijn er binnen de verwachtingszones specifieke aandachtslocaties aan te geven (zandkoppen of -ruggen, veentjes, historische bebouwing en infrastructuur)?
- Vraag 3. Wat is er bekend over bodemverstoringen in het plan-/onderzoeksgebied?
- Vraag 4. Welk vervolgonderzoek is nodig om de door het bureauonderzoek in beeld gebrachte specifieke archeologische verwachting te toetsen?

Aan de hand van de gegevens van het onderzoek kan worden nagegaan of binnen het onderzoeksgebied archeologische waarden te verwachten zijn en of de voorgenomen ingrepen een bedreiging vormen voor het archeologische bodemarchief. Indien dit het geval is, wordt geadviseerd hoe hiermee omgegaan dient te worden.

1.4 Werkwijze

1.4.1 Bureauonderzoek

In het bureauonderzoek wordt het huidige grondgebruik, de historische situatie en mogelijke verstoringen alsmede de bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden beschreven. Hiertoe worden onder andere topografische kaarten, de plannen en gegevens van de opdrachtgever, luchtfoto's en, indien deze aanwezig zijn, gegevens van milieukundig onderzoek gebruikt.

Een beschrijving van de historische situatie is gebaseerd op historisch topografisch kaartmateriaal, zoals kadastrale kaarten en de website van WatWasWaar (<http://ngz.watwaswaar.nl>). Voor de bekende bodemkundige en geologische waarden wordt er gebruikgemaakt van bodemkaarten en geomorfologische kaarten. De archeologische waarden zijn gebaseerd op de gegevens in Archis (digitale database van de Nederlandse archeologie van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (RCE)), waarvan de Archeologische Monumentenkaart deel uitmaakt. Indien het mogelijk is, wordt tevens teruggegrepen op gegevens van eerder onderzoek dat in de directe omgeving is uitgevoerd. Met behulp van deze gegevens wordt een gespecificeerde verwachting voor het onderzoeksgebied opgesteld.

1.4.2 Verkennend inventariserend veldonderzoek

Het veldonderzoek bestaat uit een visuele inspectie van het onderzoeksgebied. Hierbij wordt voornamelijk aandacht geschonken aan het opsporen van de vroegere verhoging van de vroegere landweer in het landschap, de leeftijd van de bomen en de vraag of deze bomen mogelijk deel uitmaakten van de landweer. Een landweer is een verdedigingsmechanisme dat uit de eerste helft van de late middeleeuwen stamt. Een landweer was opgebouwd uit een centrale wal die werd geflankeerd door wijde diepe grachten, waaruit de aarde voor de wal kwam. Op de centrale wal van de landweren stonden hagen die gemaakt waren van vegetatie die de doorgang bemoeilijkte, zoals gevlochten bramenstruiken. De landweer was over het algemeen een gesloten vorm waarin enkele doorgangen werden gecreëerd. Deze doorgangen werden soms versterkt met wallen, grachten en struikelgaten. Dit is bijvoorbeeld bij de landweer in Enschede aangetroffen. De primaire functie van landweren was militair. Zij dienden om het gebied te verdedigen tegen invallen van vijanden, maar ook om juridische grenzen aan te geven. Na de 16^e eeuw verdween de militaire functie van de landweer en kregen ze andere functies, waardoor ze gedeeltelijk bewaard zijn gebleven. Deze functies konden zijn: vee-omheining, tollinie, hakhout, waterweg of -management en grensmarkering (Brokamp, 2012).

2 Resultaten

2.1.1 Huidige situatie en aardwetenschappelijke waarden

Het onderzoeksgebied is momenteel in gebruik als weiland en akkerland. Het noordelijkste gedeelte van het onderzoeksgebied beslaat bos en in het midden wordt het onderzoeksgebied doorkruist door de Lonnekermarkerweg (zie afbeelding 2).

Afbeelding 2. De ligging van het onderzoeksgebied is met een rood kader weergegeven
(bron: <http://www.google.maps.nl>)

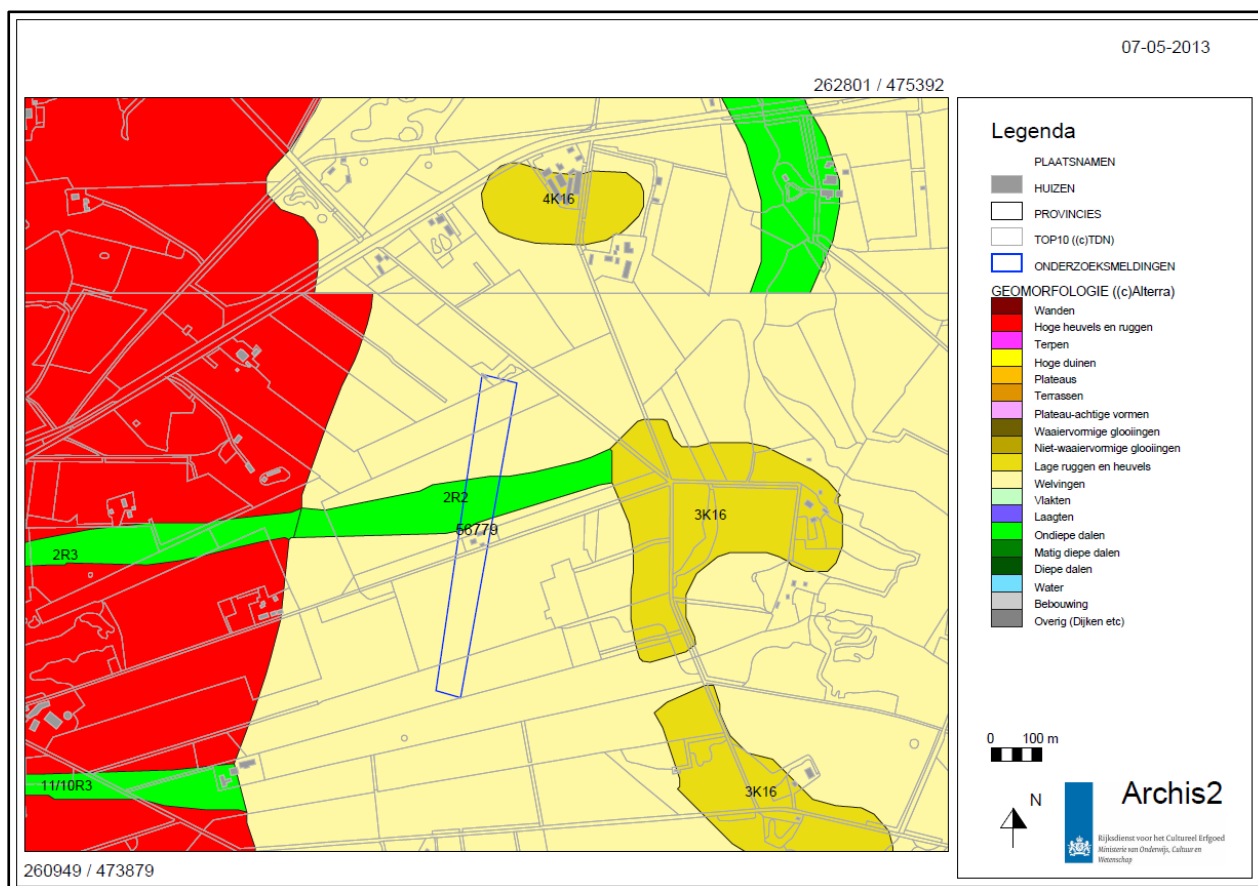
Fysische geografie

Het huidige landschap rond Enschede heeft zich grotendeels gevormd tijdens de voorlaatste ijstijd, het Saalien. Deze ijstijd vond 226.000 tot 126.000 jaar geleden plaats. In deze periode bereikte het landijs Nederland. Door de grote massa van het ijs werden de onderliggende bodemlagen opgestuwd, waardoor er stuwwallen en welvingen in het landschap werden gevormd. Onder het ijs werd een pakket keileem en

grondmorene afgezet. Na deze ijstijd volgde een warmere periode, het Eemien. In deze periode warmde het klimaat op tot waarden die iets boven onze huidige waarden liggen. Dit betekende dat er weer vegetatie ontstond en dat er veenvorming in noordoost Nederland optrad. Deze afzetting wordt gerekend tot de Boxtel Formatie. Na het Eemien volgde rond 115.000 tot 10.000 jaar v. Chr. het Weichselien. Dit was wederom een koude periode. In deze periode heeft het landijs Nederland nooit bereikt. De temperatuur daalde echter wel, waardoor Nederland in een soort poolwoestijn of pooltoendra veranderde (Berendsen, 2004). Het Holoceen is de periode waarin we nu leven (10.000 v. Chr. tot nu). In deze periode warmde het klimaat weer op tot de huidige waarden. Hierdoor verdween het poolklimaat met de subarctische vegetatie en kon bos zich ontwikkelen. Er vond een zeespiegelstijging plaats door het afsmelten van het landijs. Langzaam begon Nederland te vernatten. Op veel plaatsen in Nederland werd veen afgezet. Rond Enschede zijn deze veenafzettingen te vinden in de formaties van Griendtveen en Singraven. Zij bestaan voornamelijk uit veenmosveen. Veen vormt zich onder natte omstandigheden. Het veenmosveen is kenmerkend omdat het zich vormt in oude beekdalen. Door turfwinning in de middeleeuwen en de nieuwe tijd is veel van dit veen alweer verdwenen (Berendsen, 2004).

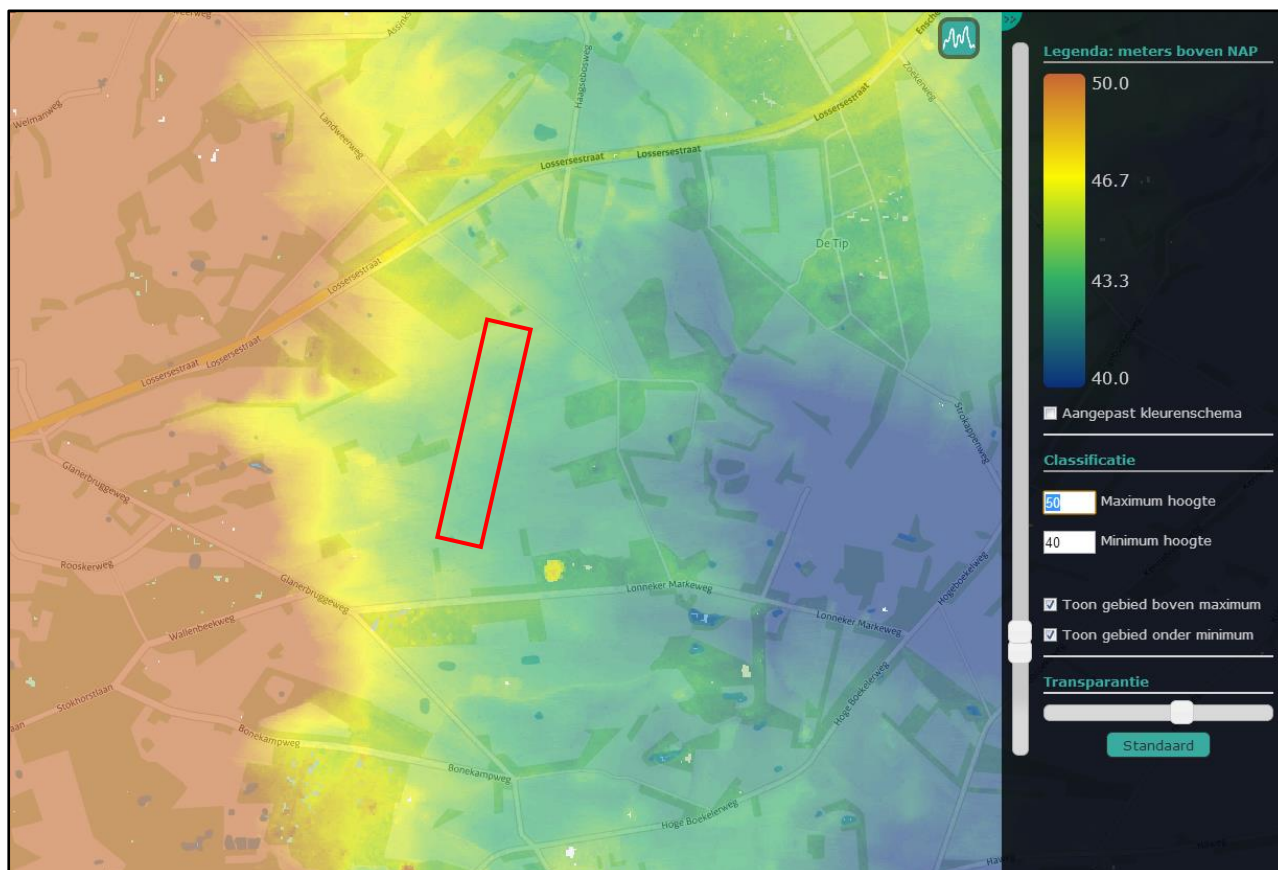
Geomorfologie en AHN

De onderzoekslocatie is gelegen op hooggelegen grondmorenewelvingen (code 3L2a) (zie afbeelding 3). In het midden wordt de onderzoekslocatie doorsneden door een dalvormige laagte zonder veen (2R2). Ten westen van de onderzoekslocatie is in het rood een hoge stuwwal weergegeven (code 11B1). Ten oosten en noorden van de onderzoekslocatie zijn gordeldekzandruggen (code 3K14) gelegen. De ligging van de onderzoekslocatie op de overgang van de hoge stuwwal naar grondmorenewelvingen maakte het een aantrekkelijke vestigingsplaats voor jagers-verzamelaars. De overgang van hooggelegen en laaggelegen delen van het landschap boden uitgebreide flora en fauna waarop gejaagd kon worden.

Afbeelding 3. De ligging van het onderzoeksgebied is op de geomorfologische kaart met een blauw kader aangegeven (bron: Archis2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

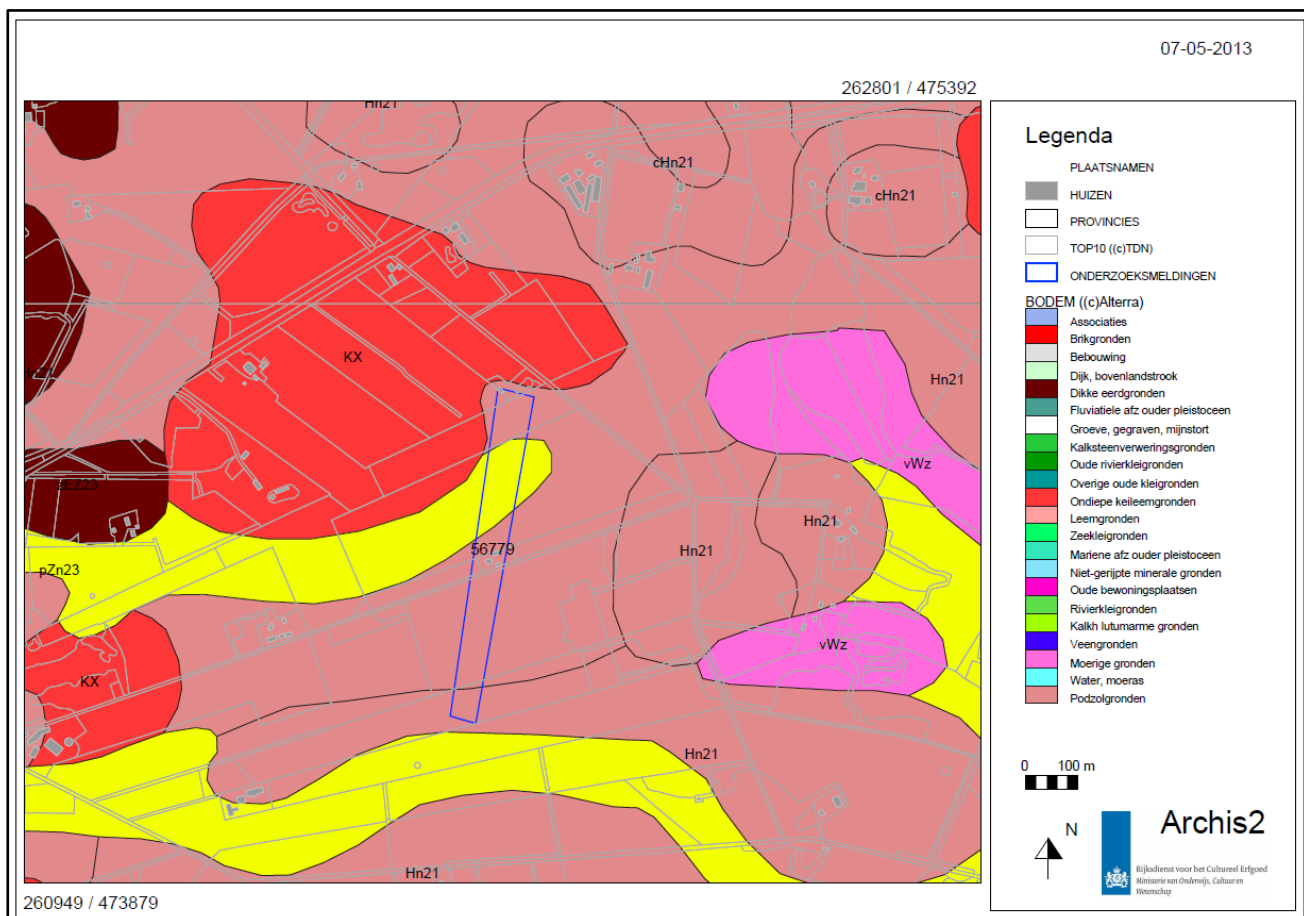
De ligging van het onderzoeksgebied op een helling is ook duidelijk te zien op de kaart van het Actueel Hoogtebestand Nederland (zie afbeelding 4). In het westen geeft het rode gebied de hooggelegen stuwwal aan op +/- 60 m+NAP, terwijl naar het westen het landschap daalt naar 35 m à 40 m+NAP. De onderzoekslocatie zelf is gelegen op een hoogte tussen de 43 m en 46 m+NAP.

Afbeelding 4. De ligging van het onderzoeksgebied is op de AHN-kaart met een rood kader aangegeven (bron: www.ahn.nl)

Bodem

Het onderzoeksgebied is grotendeels gelegen op leemarme veldpodzolgronden, bestaande uit zwak lemig, fijn zand (code Hn21x en Hn21) (zie afbeelding 5). Deze bodems zijn kenmerkend voor dekzanden en hebben zich in natte omstandigheden gevormd. In het midden wordt het plangebied doorsneden door gooreerdgronden, bestaande uit lemig fijn zand (code pZn23). Gooreerdgronden worden voornamelijk aangetroffen in natte dalen en laagten (Berendsen, 2004). Direct ten noorden van het onderzoeksgebied is zeer ondiepe keileem of potklei aangetroffen (code KX).

Afbeelding 5. De ligging van het onderzoeksgebied is op de bodemkaart met een blauw kader aangegeven (bron: Archis2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

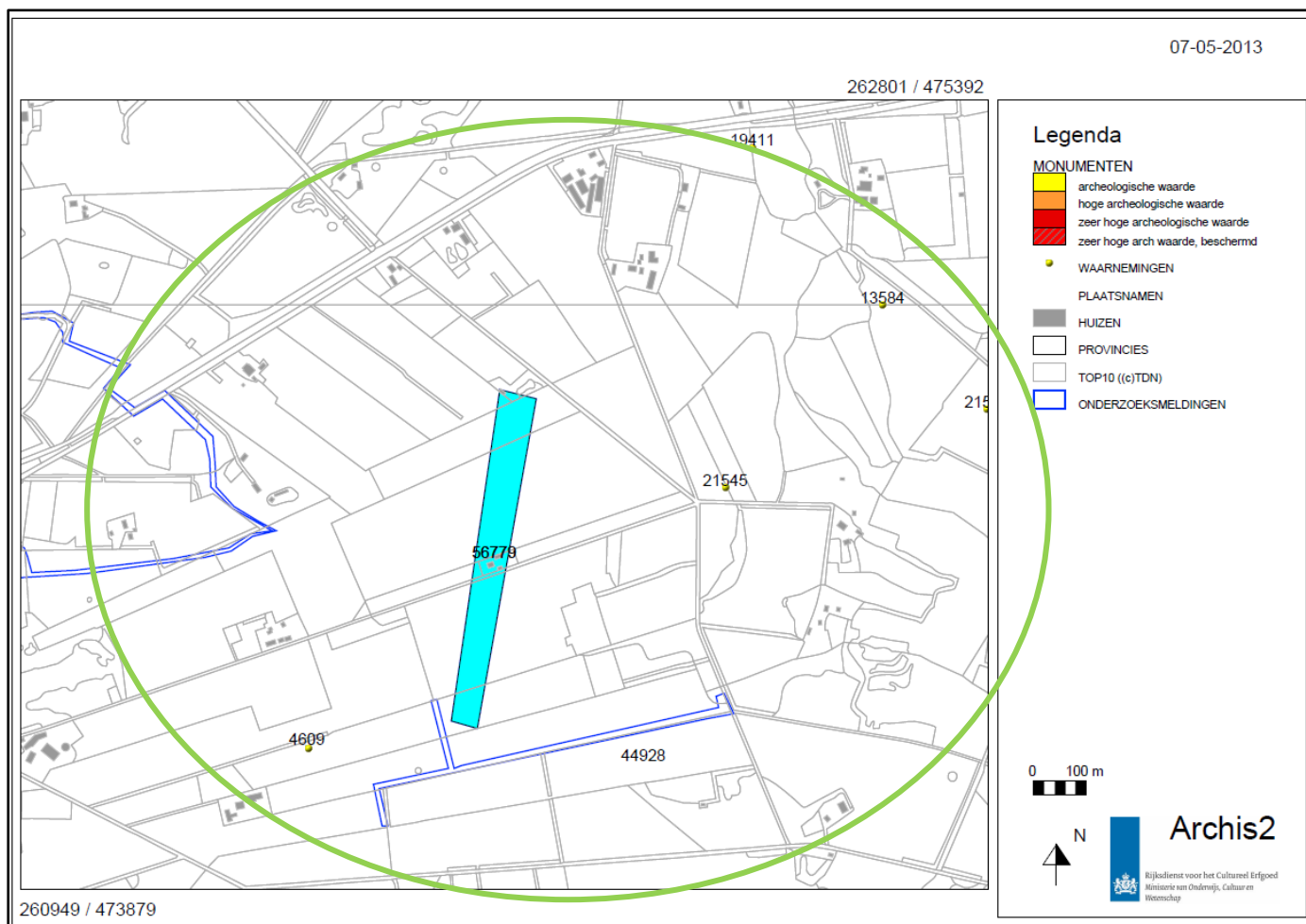
2.1.2 Bekende archeologische waarden

Binnen een straal van 1000 m rond het onderzoeksgebied zijn geen monumenten aanwezig (zie afbeelding 6).

Er zijn vier waarnemingen geregistreerd binnen een straal van 1000 m rond het onderzoeksgebied. Het betreft vondst 4609 van een onderdeel van de landweer en de gracht. Daarnaast zijn een bijl van gepolijst kwartsiet (waarneming 13584), een spits of geretoucheerde kling van slechte kwaliteit (waarneming 19411) en een randfragment van wikkeldraadaardewerk (waarneming 21545) rond het plangebied aangetroffen.

Er zijn twee onderzoeksmeldingen geregistreerd binnen een straal van 1000 m rond het onderzoeksgebied. Onderzoeksmeldingsnummer 44928 betrof een onderzoek in verband met de aanleg van een beek. Op basis van de intactheid van de bodem is vervolgonderzoek aanbevolen. Dit vervolgonderzoek is beschreven onder onderzoeksmeldingsnummer 44929. Voor delen van dit tracé is vervolgonderzoek aanbevolen (Boshoven. 2011).

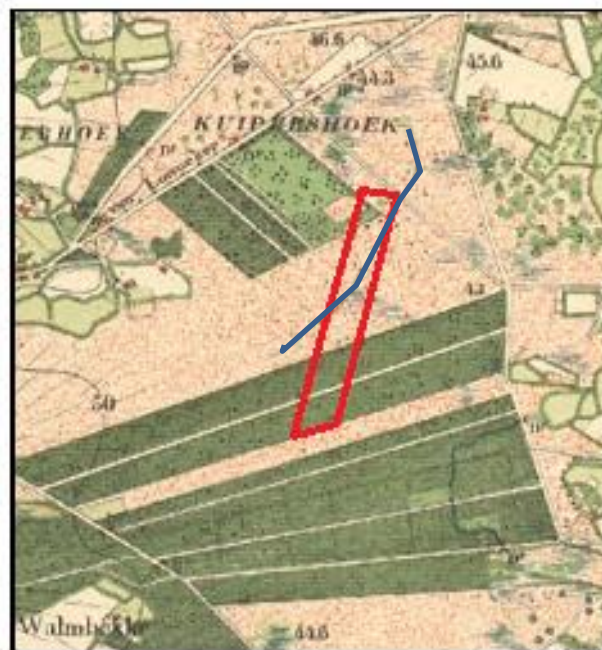
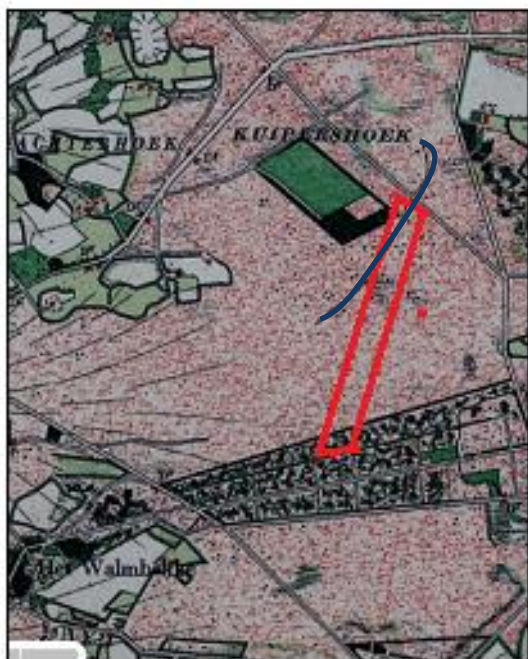
07-05-2013

Afbeelding 6. De ligging van het onderzoeksgebied (blauwe kader) op de kaart met monumenten, waarnemingen en onderzoeken. De groene cirkel geeft een straal van 500 m weer (bron: Archis2: Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed)

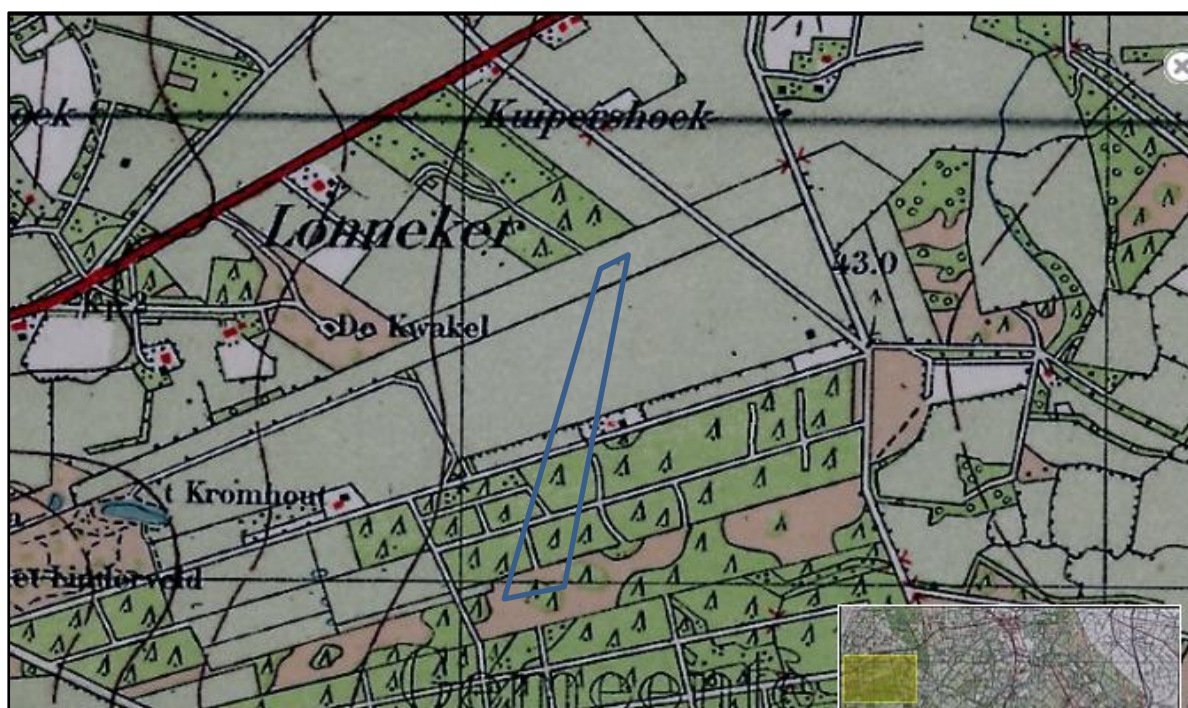
2.1.3 Historische situatie

De onderzoekslocatie is terug te vinden op kaarten in de Hottinger Atlas en op het kadastraal minuutplan. Hieruit blijkt dat het onderzoeksgebied in de periode 1773 tot 1892 braak lag als heidegebied (Versfelt, 2003). Uit de kaart van 1892 blijkt dat er voor het eerst bos in het noorden en zuiden van het onderzoeksgebied wordt aangeplant. In 1907 verandert de percelering in het zuiden en is er duidelijk sprake van bos (zie de afbeeldingen 7 en 8). Het middengedeelte van het onderzoeksgebied is nog altijd in gebruik als heide. In het midden van het onderzoeksgebied lijkt de blauwe lijn die kruist met de Lindermatenweg een restant te vormen van de voormalige landweer.

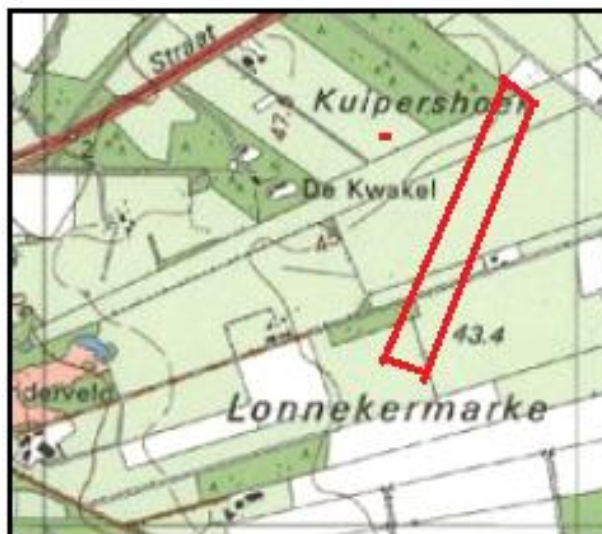

Afbeelding 7 en 8. Ligging van het onderzoeksgebied (rode kader) op de kaart uit 1892 (links) en 1907 (rechts). Het gebied is in gebruik als heide en bos. Op beide kaarten zijn restanten van de landweer zichtbaar (blauwe lijn) (bron: www.watwaswaar.nl)

Vanaf 1935 wordt het middengedeelte van het onderzoeksgebied gebruikt als weideland en verdwijnen de sporen van de landweer van de kaart (zie afbeelding 9).

Afbeelding 9. Ligging van het onderzoeksgebied (rode kader) op de kaart uit 1935 (bron: www.watwaswaar.nl)

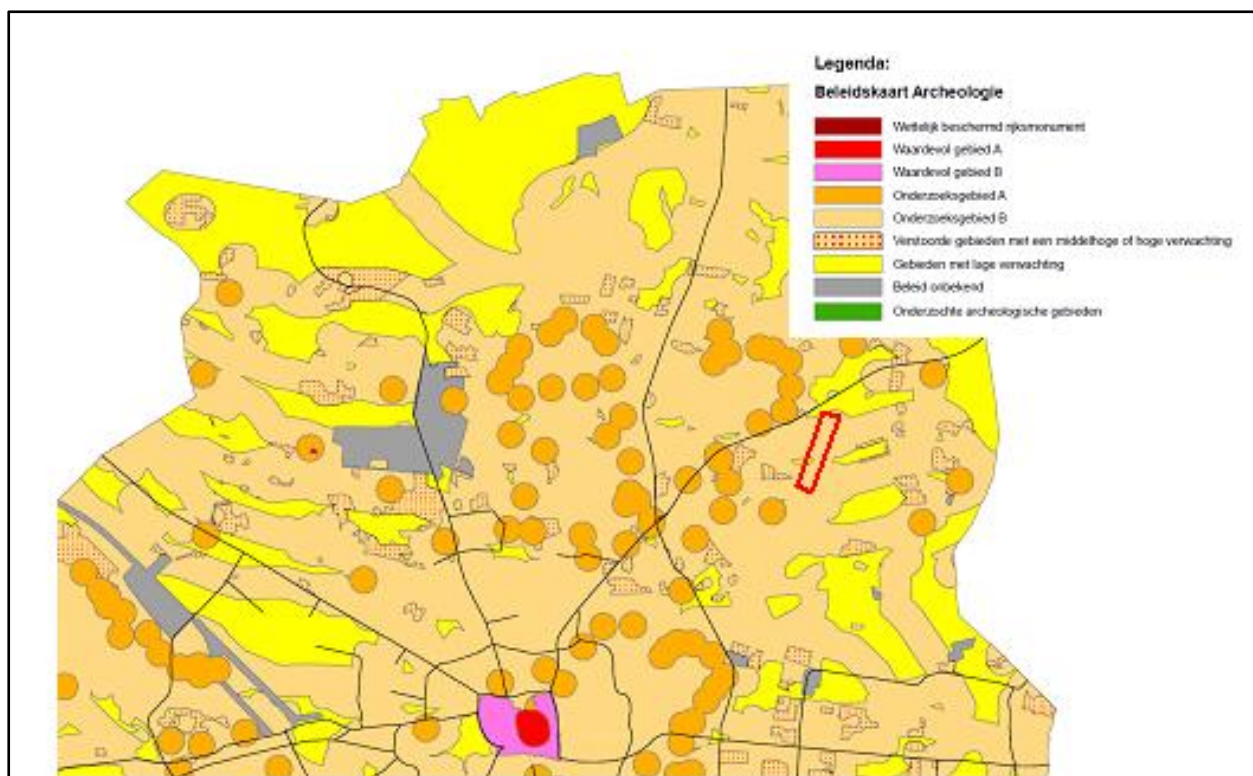

Afbeeldingen 10 en 11. De ligging van het onderzoeksgebied (rode kader) op de kaart uit 1955 (links) en 1989 (rechts). De percelering in het midden van het onderzoeksgebied is veranderd (bron: www.watwaswaar.nl)

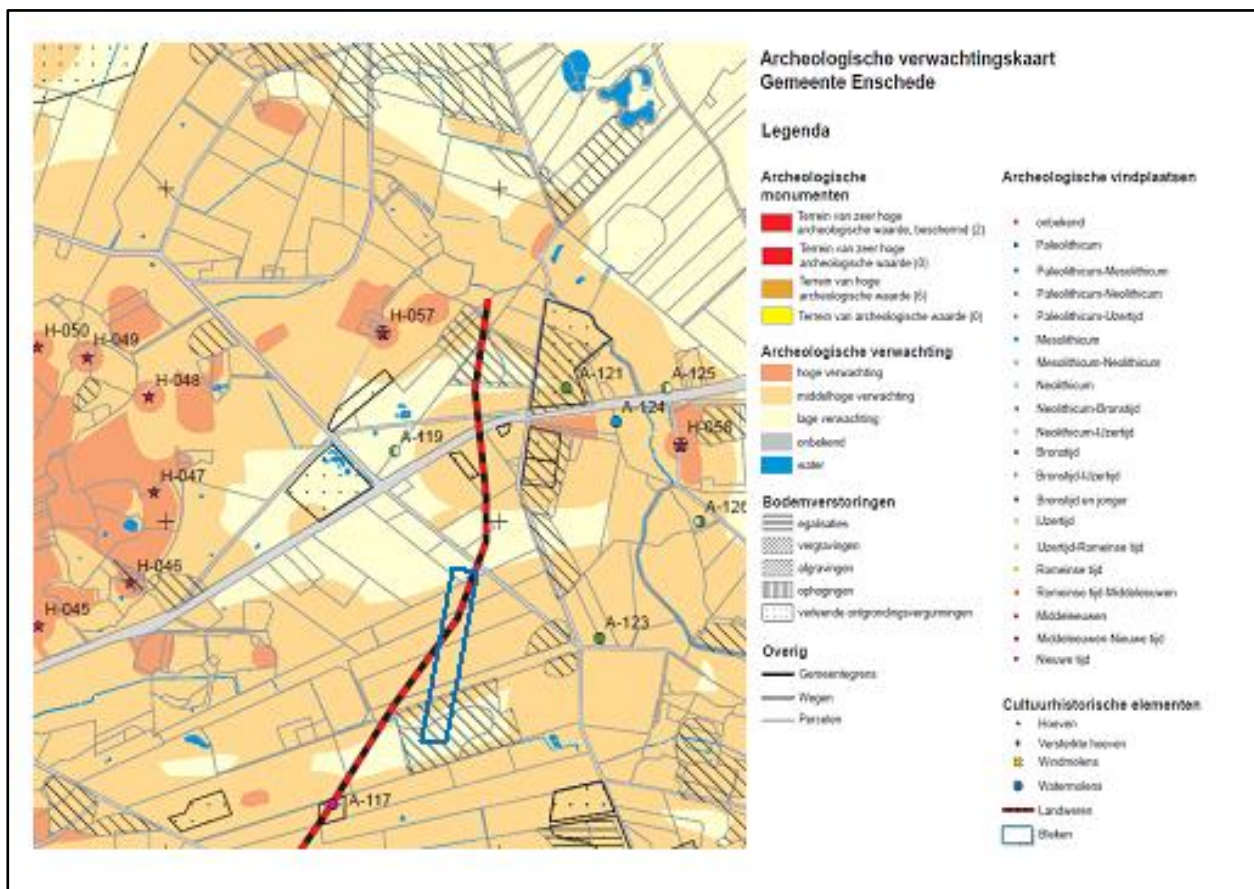
De percelering van het weiland in het midden van het onderzoeksgebied verandert tussen 1935 en 1989 (zie afbeelding 9, 10 en 11). In 1989 is ook het bos aan de zuidzijde van het onderzoeksgebied verdwenen en in gebruik genomen als weiland. De kaart uit 1989 symboliseert de huidige toestand.

2.1.4 Archeologische verwachting en vigerend beleid

Het onderzoeksgebied is volgens de gemeentelijke beleidskaart grotendeels gelegen in onderzoeksgebied B (zie afbeelding 12). Dit is een gebied met een middelhoge tot hoge verwachting. De verwachtingskaart van gemeente Enschede laat zien dat het noorden en zuiden van het onderzoeksgebied een lage verwachting hebben. In het zuiden hebben eveneens afgravingen plaatsgevonden die bijdragen aan de lage verwachting (zie afbeelding 13). De rest van het onderzoeksgebied is gelegen in een zone met een middelhoge verwachting. Daarnaast toont de verwachtingskaart dat in het noordelijke deel van het onderzoeksgebied een landweer moet hebben gelegen. Deze landweer betreft een stelsel van wallen en grachten dat rond de stad Enschede lag. Landweren waren kleine verhogingen in het landschap die vaak begroeid waren met doornhagen. Ze dienden om de oprukkende vijandelijke soldaten te vertragen. De landweren waren voornamelijk in de 15^e en 16^e eeuw in gebruik als verdedigingssysteem. Toen de landweren niet meer gebruikt werden als verdedigingssysteem, werden ze in de 17^e eeuw gebruikt voor tolheffingen en veekeringen. De ligging van de landweer is voornamelijk gebaseerd op veldinspecties van de heer Deinse uit 1927. Hoewel deze inspectieresultaten zonder kaarten werden gepubliceerd, is het verloop van de landweer op basis van zijn observaties en herkenningpunten enigszins te voorspellen. Daarnaast is er op basis van veldnamen onderzoek gedaan naar de ligging van de landweer. De landweer kende zijn oorsprong in het noordoosten bij het Oldenzaalsche Veer en liep via Kloosterhuizen langs de oostelijke splitsing van de Oude Losserse Weg, om hier de Losserse Straat over te steken. Hier stond de landweer ook wel bekend als de loopgraven van Berendke van Goalen, naar de bisschop van Münster die hier in 1665 en 1672 binnenviel. Van Deinse volgde de landweer vervolgens naar het zuiden, waar ze de weg kruiste die van de Lindermaten afkwam. Op dit punt zou de landweer het huidige onderzoeksgebied kruisen. De landweer liep vervolgens verder naar het westen, waar in de Hooge Boekel nog een restant van de wal werd aangetroffen (Brokamp, 2007).

Afbeelding 12. De ligging van het onderzoeksgebied is met een rood kader op de gemeentelijke beleidskaart aangegeven (bron: <https://dloket.enschede.nl/loketburgers/pdc/9663>)

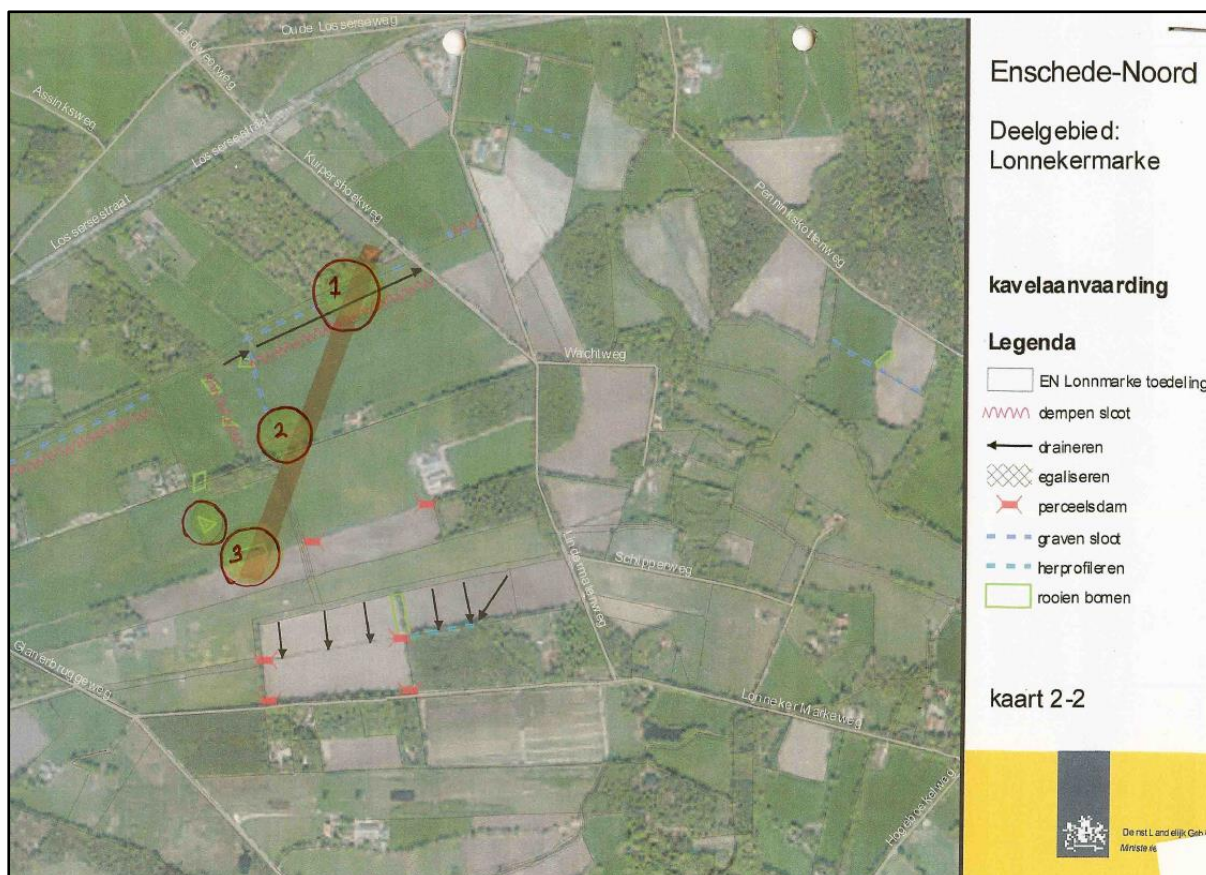
Afbeelding 13. De ligging van het onderzoeksgebied is met een blauw kader op de gemeentelijke verwachtingskaart aangegeven. De zwartrode stippellijn geeft de locatie van de landweer aan (bron: <https://dloket.enschede.nl/loketburgers/pdc/9663>)

2.1.5 Ondergrondse bouwhistorische waarden

De Atlas Leefomgeving is geraadpleegd en er zijn geen ondergrondse bouwhistorische waarden in het onderzoeksgebied waargenomen.

2.1.6 Toekomstige situatie

Het gebied zal in de toekomst heringericht worden. Hierbij worden bestaande sloten op de locaties 1 en 2 gedempt (zie afbeelding 14). Daarvoor in de plaats zullen op een afstand van 3 m ten noorden van de oude sloten nieuwe sloten worden gegraven die evenwijdig aan de oude sloten zullen lopen. Daarnaast zal op locatie 3 een bosje worden gerooid. Zowel de sloot op locatie 1 als op locatie 2 zal kruisen met de voormalige landweer. Het bosje dat op locatie 3 wordt gerooid, kan ook in relatie staan met de landweer omdat het mogelijk op de oude landweer is geplant.

Afbeelding 14. De toekomstige situatie van het onderzoeksgebied (bron: Dienst Landelijk Gebied)

2.1.7 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel

Geomorfologisch gezien is het gebied gelegen op hooggelegen grondmorenewelvingen die zich direct ten oosten van een hoge stuwwal bevinden. De ligging op een helling maakte het gebied een interessante vestigingsplaats voor jagers-verzamelaars door de grote verscheidenheid aan flora en fauna die op hellingen te vinden is. Uit de bodemkaart blijkt dat het onderzoeksgebied voornamelijk bestaat uit veldpodzolgronden. Deze gronden kunnen enkel ontstaan als de bodem gedurende langere tijd niet verstoord is. In het midden van het onderzoeksgebied ligt een dunne strook met gooreerdgronden. Hier wordt een vernatting van de grond verwacht.

Uit de beleidskaarten van de gemeente blijkt dat de werkzaamheden plaats zullen vinden op de locatie van een 15^e of 16^e eeuwse landweer. Historische kaarten geven echter geen duidelijke informatie over het bestaan of de ligging van de landweer. Uit historische kaarten blijkt ook dat er vanaf de 18^e eeuw weinig versturende activiteiten in het gebied plaats hebben gevonden. Het gebied heeft enkel dienst gedaan als heideland, weiland en bos. Hierdoor is er een mogelijkheid dat verstoringen van de grond en het landschap beperkt zijn gebleven. Een visuele inspectie voorafgaand aan het uitvoeren van de werkzaamheden zal uit moeten wijzen of de landweer daadwerkelijk nog zichtbaar in het landschap aanwezig is.

2.2 Visuele inspectie in het veld

2.2.1 Resultaten

Op het onderzoeksterrein van 455 m² is een visuele inspectie uitgevoerd. Hierbij is 50 m aan beide zijden van het onderzoeksgebied geïnspecteerd. Uit de visuele inspectie is gebleken dat de landweer in het veld niet duidelijk zichtbaar is. Het gehele gebied kent een glooiende structuur, hierdoor is het onduidelijk of een glooiing deel uitmaakt van de landweer of van de natuurlijke ondergrond.

In het zuidelijke deel van het onderzoeksgebied werd een verhoging in het weiland aangetroffen. Deze loopt gelijk met de vermoedelijke richting van de oude landweer. Het betreft een stuk met een lengte van maximaal 100 m (zie afbeelding 15). De verhoging loopt door tot aan de weg en is aan de andere kant van de weg compleet verdwenen. Hierdoor is het onduidelijk of dit deel uitmaakt van de landweer of van de natuurlijke ondergrond. De verhoging is gelegen in een gebied waar geen bodemversturende ingrepen zijn gepland.

Afbeelding 15. Verhoging in het zuidelijke gedeelte van het onderzoeksgebied. Rechtsonder geeft het rode kader de ligging van de verhoging in het onderzoeksgebied aan

Op de locaties van de te dempen en nieuw te graven sloten van de onderzoekslocaties 1 en 2, die de voormalige landweer zouden kruisen, zijn in het landschap geen aanwijzingen gevonden voor de ligging van de landweer (zie de afbeeldingen 14, 16 en 17).

Afbeelding 16 en 17. Ligging van onderzoeksgebied 1 (links) en onderzoeksgebied 2 (rechts)
Het gebied toont geen duidelijke sporen van de landweer

De dikte van de bomen doet vermoeden dat ze zo'n 200 jaar oud zijn. Hiermee dateren ze uit de 18^e eeuw. Zij maken dan ook geen deel uit van de oorspronkelijk landweer, maar zijn mogelijk een latere toevoeging. Het feit dat de bomenrij haaks op de landweer staat, doet vermoeden dat deze zijn geplant om een perceelgrens aan te duiden en geen deel uitmaken van de voormalige landweer (zie de afbeeldingen 18 en 19).

Afbeelding 18. De vrijstaande boom die geroid wordt. De rode cirkel op de kaart rechts geeft de ligging van de boom weer

Afbeelding 19. De bomenrij die gerooid wordt. De rode cirkel op de kaart rechts geeft de ligging van de bomenrij weer

2.2.2 Vondsten

Er heeft geen veldkartering plaatsgevonden omdat het gehele terrein als grasland in gebruik is, waardoor er geen ontsluitingen zijn en de zichtbaarheid slecht is.

3 Synthese

De vragen uit het bureauonderzoek kunnen als volgt beantwoord worden:

- Vraag 1. Wat is de archeologische verwachting van het gebied buiten de reeds bekende AMK-terreinen (indien mogelijk, gespecificeerd naar aard, vindplaatsen en perioden)?
Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het gebied een middelhoge tot hoge verwachting heeft. Het gebied is vanwege zijn hoge ligging aantrekkelijk geweest voor bewoning vanaf de steentijd. Er moet echter speciale aandacht worden geschonken aan de ligging van de 15^e tot 17^e eeuwse landweer die dwars door het onderzoeksgebied heen heeft gelopen.
- Vraag 2. Zijn er binnen de verwachtingszones specifieke aandachtslocaties aan te geven (zandkoppen of -ruggen, veentjes, historische bebouwing en infrastructuur)?
Ja, door de onderzoeksgebieden zou de 15^e tot 17^e eeuwse landweer van Enschede hebben gelopen.
- Vraag 3. Wat is er bekend over bodemversturende ingrepen in het plan-/onderzoeksgebied?
Uit het bureauonderzoek is gebleken dat het gebied lange tijd braak heeft gelegen en pas rond 1900 in gebruik werd genomen als weideland. Hierdoor zijn bodemversturende ingrepen vermoedelijk beperkt gebleven tot het veranderen van perceelgrenzen en diepploegen.
- Vraag 4. Welk vervolgonderzoek is nodig om de door het bureauonderzoek in beeld gebrachte specifieke archeologische verwachting te toetsen?
Uit het bureauonderzoek is gebleken dat er een visuele inspectie in het veld uitgevoerd moet worden om de ligging van de oude landweer te bepalen en te onderzoeken of de te rooien bomenrij verbonden is met de oude landweer.

De vragen aan de hand van het veldwerk kunnen als volgt beantwoord worden:

- Vraag 1. Zijn er visuele aanwijzingen voor de ligging van de oude landweer in het onderzoeksgebied?
Uit het visuele onderzoek is gebleken dat de landweer in het huidige landschap niet of nauwelijks terug te vinden is. Enkel in het zuidelijke deel van de onderzoekslocatie is een verhoging waargenomen die gelijkzijdig aan de oude loop van de landweer loopt. Op deze locatie zijn echter geen bodemversturende ingrepen gepland. Op de onderzoekslocaties 1 en 2, waar de nieuwe sloten door de oude landweer gegraven zouden worden, zijn geen visuele aanwijzingen voor de landweer gevonden.
- Vraag 2. Wat is de ouderdom van de bomen die gerooid zullen worden en hebben deze verband met de oude landweer?
De bomen zijn vermoedelijk te jong om onderdeel te zijn van de oorspronkelijk landweer. Indien zij al tot de landweer hebben behoord, zijn zij een latere toevoeging (na de 18^e eeuw). De haakse stand van de bomen op de landweer doet vermoeden dat zij geen deel uitmaakten van de oude landweer maar een perceelgrens aanduiden.

Aanbeveling

Omdat in de gebieden waarin bodemversturende activiteiten plaats zullen vinden, zoals het rooien van de bomen en het graven van de sloten op de locaties 1 en 2, geen duidelijke aanwijzingen in het veld aanwezig zijn voor de ligging van de oude landweer, bevelen wij aan het gebied archeologisch vrij te geven van vervolgonderzoek. Het bovenstaande betreft een aanbeveling. Het selectiebesluit is te allen tijde voorbehouden aan het bevoegd gezag, in deze gemeente Enschede.

Verder dient te allen tijde bij het afgeven van een omgevingsvergunning de wettelijke meldingsplicht (ex artikel 53 Monumentenwet 1988) kenbaar te worden gemaakt om het documenteren van toevallsvondsten te garanderen: “*Degene die anders dan bij het doen van opgravingen een zaak vindt waarvan hij weet dan wel redelijkerwijs moet vermoeden dat het een monument is (in roerende of onroerende zin), meldt die zaak zo spoedig mogelijk bij onze minister*”. Deze aangifte dient te gebeuren bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort. Het verdient aanbeveling ook de verantwoordelijk ambtenaar van gemeente Enschede (mevrouw G. Boers) hiervan op de hoogte te stellen.

Literatuur

Ten behoeve van dit archeologisch onderzoek is de volgende literatuur geraadpleegd:

- Berendsen, H.J.A. 2005. *Fysisch-geografisch onderzoek*. Assen.
- Berendsen, H.J.A. 2005-1. *Landschap in delen*. Assen.
- Berendsen, H.J.A. 2004. *De vorming van het land*. Assen.
- Versfelt, H.J. 2003. De Hottinger-atlas van Noord- en Oost-Nederland 1773-1794.
- Boshoven, E.H., 2011. *Plangebied Vanekerbeek en Elsbeek, gemeente Enschede*. RAAP-notitie 3860. Archeologisch Adviesbureau RAAP. Weesp.
- Brokamp, B., 2007. *Landweren in Nederland*. Doctoraal scriptie. Utrecht.
- Brokamp, B. 2012. Middeleeuwse landweren in het landschap. In: Baas, H., B. Groenewoudt, P. Jungerius & H. Renes (reds.). *Tot hier en niet verder; Historische wallen in het Nederlands landschap*. Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Amersfoort.

Overige bronnen

Verder is gebruikgemaakt van informatie van:

- Archis2 Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed;
- Actueel Hoogtebestand Nederland (www.ahn.nl);
- <https://dloket.enschede.nl/loketburgers/pdc/9663>;
- www.watwaswaar.nl;
- www.google.maps.nl.

Zernikelaan 8
9351 VA LEEK
Postbus 136
9350 AC LEEK
T (0594) 55 24 20
F (0594) 55 24 99
E info@mug.nl
I www.mug.nl